

PASAULĮ PRIIMTI TOKĮ, KOKS JIS YRA

Kokie Lietuvos ar užsienio dvasininkai, religiniai mąstytojai, sakralinio meno kūrėjai Jus veikė? Kaip tas poveikis pasireiškė?

Sunku būtų išvardinti (jų tiek daug). Tačiau pradėti turėčiau, ko gero, nuo Jono Pauliaus II. Jau keletas dešimtmečių gėriuosi jo asmenybe (net jo balso tembru, kuris veikia mane – maloniai, raminamai). Domiuosi, džiaugiuosi jo reformomis, originaliomis mintimis, laikysena (susitaikymas, nusizeminimas, atsiprašymas ir tik minimali glorifikacija, kuri, jei pabrėžtina, mano kuklia nuomone, ne itin dera krikščionių religinėms praktikoms).

Pasaulis yra vieningas. Taigi ekumenizacija. Pakeliui į ją – mažų mažiausiai – pagarba kitoms religijoms. Netgi dvasinių praktikų „pasiskolinimas“, perėmimas. Ypač siekiant subtilaus, intymaus ryšio su Aukščiausiuoju. Paprastam žmogui gal tai ne taip svarbu. Tačiau inteligentui, intelektualui, juoba humanitarui, menininkui – tai esmių esmė. (Intymaus ryšio su Aukščiausiuoju stoka, pereikvojant pompastišką glorifikaciją, taipogi ir vadinamąją „Dievo baimę“, – gal tai viena iš minėtos krypties profesijų sekuliarizacijos priežasčių?)

Po Jono Pauliaus II turbūt derėtų pirmiausia paminėti jėzuitą Anthony de Mello (Entoni de Melo). Domėjausi juo (jo misionieriška veikla Indijoje), jo, ekumenizmo pirmtako, idėjomis. Jau daug metų skaitau (ir net savo turiu) jo veikalų. Labai pritariau jo mintims, praktikoms (žavėjo jo drąsa: intymaus vidaus pasaulio atvirumas). Išgyvenau (bet nenusigrėžiau), kai išgirdau, kad jis buvo atskirtas nuo Bažnyčios (pelnė anatemą). Džiaugiuosi, kad ji (deja, rodos, tik po mirties) atšaukta.

Ir dabar jo asmenybė, jo „kontaktas su Dievu“*** – tebejaudina mane, tebežavi. Jo rekolekcijų pamokslai – vėl ir vėl – stalo knyga man.

Anksčiau buvau „pasidygėjęs“ Jehovos liudytojų „sekta“. Tačiau pastaraisiais metais jie (nepažįstami, neprašomi) ėmė siuntinėti man savo knygas, žurnalus. Perskaičius, įsigilinus nuomonė apie juos ėmė keistis į gerą pusę. Krikščionims katalikams labiau derėtų toleruoti juos: jų bendruomenė kai kuriais aspektais gal net patrauklesnė už „senąsias“ mūsų religijas. Nors įžiūrėčiau ir ribotumo (matot, koks priekabus!), ir užsisklendimo, ir utopijos elementų, ir ekumenizmo baimės (būtent – iš jų pusės).

Jau trejetas gal dešimtmečių, kai domiuosi budizmu (bandau net jų praktikas). Iš esmės – tai mane kažkaip (atsitiktinai?) pasiekęs japoniškas Zen. Dėmesingas aplinkos (iki visatos imtinai) įsisaugojimas, susikaupimas, Zeno etika, juoba estetika, tyras gyvenimo būdas: vegetarizmas, alkoholio, nikotino, kofeino etc. nevartojimas, vengimas azartinių lošimų, tik santuokinis seksas, jau

* VYTAUTAS BLOŽĖ (g. 1930) – poetas, vertėjas. Svarbiausios knygos: *Polifonijos* (1981), *Miko Kėdainiškio laišakai pačiam sau...* (1986), *Noktiurnai* (1990), *Visai ne apie tai* (1998), *Tuštuma* (2001).

Nuo 1975 m. gyvena Druskininkuose. Nacionalinės premijos laureatas..

** Toks vieno įdomiausių jo veikalų pavadinimas: *Contact with God*.

nekalbant apie puoselėjamas kitas dorybes: nusižeminimą, atsisakymą smurto, žudymo – visa tai savaime formuoja žmogaus (juoba menininko) ir tam tikros estetikos principus. Man, paikam (prasčiokiškai kalbant) „kaip čebato aulas“, tie kriterijai, kažkaip (gal per gyvenimo būdą?), susiklostė savaime. Ir tik vėliau, išplėstoms akims ryjant atitinkamus tekstus, ėmė aiškėti, kad tai būtent ir yra Zeno estetika!

Vadinasi, Zenas, jo grožio suvokimas – objektyvus dalykas, tam tikro gyvenimo būdo formuojama meno samprata. Visa tai, priklausomai nuo gyvensenos, tie kriterijai susiformuoja savaime. Išmokti to, nekeičiant gyvenimo, t. y. savęs paties, vargu ar įmanoma.

Užbaigti turėčiau Srilos Prabhupados „tomų tomais“. Jo „Bhagavadgytos“ vertimu į anglų k. ir komentarais. Be abejo, ir „Šrimad Bhagavatam“ (taip pat jo vertimas ir interpretacija). Tiesa, skaitant kildavo ir abejonių, ir minčių polemikai, ypač dėl komentarų (gal tai mano paties nepakankamumas?)

Aišku, liks nepaminėta daugybė autorių ir asmenybių (Nikolajus Berdiajevas, Vladimiras Solovjovas, Antanas Maceina, Stasys Šalkauskis, jau nekalbant apie Tomą Akviniėtį, Pranciškų Asyžietį), kurių veikalus (tada slapta vienur ar kitur gautus) skaitydavau naktimis. Tačiau, prisipažinsiu, tik po „kontakto su Zenu“ man visa tai, t. y. mane pasiekianti religinė literatūra, – pelnė mano asmeninį gyvenimą keičiantį statusą.

O kaip užbaigti be dviejų iškilių, širdžiai artimų dvasininkų: tėvo Stanislovo, monsinjoro Kazimiero Vasiliausko? Pastarojo asmeniškai net nepažįstu, nesu turėjęs progos bendrauti. Nepaprastai žavėjo (per, deja, tik RTV) jo pamokslai, pasisakymai, tarkim, Rašytojų sąjungoje, jų paprastumas, žmogiškumas, malonės ir atleidimo mokanti širdis, „neakademinis“ išprusimas.

O apie tėvą Stanislovą... Ak! Tai buvo mano sielovadininkas Nr. 1! (anais laikais, beveik prieš 40 metų!) – vienintelė drąsi ir atvira man širdis. Dažnai, pakeliui į gimtąją Baisogalą užsukdavau ir į Paberžę, kur jis, tarsi sukilėlio Antano Mackevičiaus įpėdinis, klebonavo. Retai su kuo tada buvo galima pasikalbėti apie man – nuo paauglystės metų! – rūpimą R. M. Rilkę. O jis, nuostabusis dvasininkas, Rilkę mintinai cituodavo. Bet svarbiausia – mokėjo ir klausytis, ir suprasti, ir atleisti. Esu pas jį ir viešėjęs, ir nakvojęs, ir jo bažnytelėje vienas pats valandų valandas meditavęs.

Ir dar: tiesiog neįtikėtinas tėvo Stanislovo geradariškumas: kai po mano *Prelidų* uždraudimo (1972) bei po to patirto insulto atsigavalioldamas gulėjau Druskininkų ligoninės reabilitacijoje, galvojau, vis tiek kurį laiką vargu ar būsiu publikuojamas, tad geriau gal ką nors verst, iš modernių, gal kokį „prokomunistą“, kad „praeitų“; tada žavėjaisi Césariu Vallejo, turėjau originalus, mokiausi ispanų k., – taigi tada ir prisiminiau, kad tėvas Stanislovas ir ispaniškai moka. Ant ligoninės „koikos“ ir parašiau tėvui Stanislovui, kas su manim nutiko, o kartu ir pasiunčiau keletą Vallejo eilėraščių originalų: gal tėvui Stanislovui nebūtų labai sunku padaryti man, tada, rodos, dar net ispanų-rusų žodyno neturėjusiam, pažodinį vertimą. Ir štai – gaunu malonų atjaučiantį, raminantį laišką, su prašomų eilių pažodiniiais vertimais (ir, žinoma, su nusistebėjimu, kad toks, nors „dievotas“, tačiau „neįkandamas“ poetas, tad kodėl jį renkuosi) ir su geriausia sveikatų ir rašymų linkėjimais, dvasininko palaiminimu. Vertimus atlikau, paskelbiau. Pagerėjęs nuvykau į Paberžę, padėkojau. Kažkur archyve tebesaugau pasiaukojamus tėvo Stanislovo rankraščius. Buvau ne itin žinomas, sunkiai skelbiamas, visų pusių – sutartinai – nenoriai toleruojamas. O tėvas Stanislovas – nenusigrįžo, nenumojo ranka – įžvelgė kažką. Ačiū jam – lig šiol tebetariu. Ir tebepoteriauju prie jo kadais dovanoto seno medinio Nukryžiuotojo, vaikiškos rankutės (per procesijas nešiojant aplink bažnyčią?) nučiupinėta apatine kryžmo dalimi – virš mano galvūgalio dar nuo tada, nuo anų laikų, tebekaba.

Ką Jums reiškia krikščionių tikėjimas? Koks Jūsų santykis su Katalikų Bažnyčia? Kokią religinę patirtį suformavo Jūsų vaikystės ir jaunystės aplinka?

Iš principo (nuo mažumės) esu krikščionis katalikas. Tačiau dabar (kartais) save tituluoju ir interkonfesionalistu (transkonfesionalistu). Tai ne dėl to, kad išsižadėčiau tėvų ir protėvių tikėjimo. Tai turėtų (galėtų) reikšti kuklią mano nuostatą jausti savyje pasaulio vienuvą, patirti visą žmoniją, priimti ją tokią, kokia ji yra. O asmeninėse praktikose – ryžausi išbandyti (perimti) kai kurias kitų didžiųjų religijų (ypač Indijos subkontinento) technikas (mantras, badžanas, asanas, pranajamas), etiką, simboliką, asketišką gyvenimo būdą. Tai duoda dvasinio ir fizinio tvirtumo, pasitikėjimo tuo, kas aukščiau mūsų. Meldžiantis „per džapos mahamantrą“ į Viešpatį Jėzų Kristų, kurį laiką apimdavo tuštumos, kontakto nebuvimo jausmas. Kol nenusižeminau, nenusilenkiau, neatsiprašiau. Už padarytus įžeidimus. Po to kontaktas atsirado. Ir, ko gero, pats maloniausias.

Tas „transkonfesionalizmas“ – ne mano privatus išradimas (gal tik pats žodis, terminas). Laikoma, kad apie 40 milijonų japonų išpažįsta vienu metu dvi religijas: sintoizmą ir budizmą. Net jų šventyklos statomos greta, kad po vienokių pamaldų tikintieji suspėtų užsukti ir į kitokias. (Būna, kad budistų šventykloje įrengiamas sintoistų kampelis.) Jiems tai normalus reiškinys. O Mahatma Gandis išpažino (ir praktikavo) dvi religijas: iki pusiaudienio, ligi 12 val. – islamą, o antroji dienos pusėje – hinduizmą. Tai dėl to, kad jį gerbiantys islamo ir hinduizmo išpažinėjai nesivaidytų, kad siekdami Indijos nepriklausomybės būtų vieningi (šalis tada buvo britų kolonija), kad subkontinentas nesuskiltų į priešiškas valstybes. Deja, Mahatma buvo nužudytas hinduisto fanatiko (su suprantamom – toms religijoms – pasekmėm).

O gal tai ateities, ypač tokių pliuralistinių valstybių, kaip Amerika, suvienyta Europa, Rusija, Indija, Kinija, t. y. „suvienyto pasaulio tautų“, – konfesinė priedermė?

Klausiame, kokią religinę patirtį suformavo vaikystės ir jaunystės aplinka?

Motina buvo pamaldi katalikė, močiutė taip pat. Kita močiutė ir abu seneliai, man gimus, jau buvo palikę šį pasaulį (visi buvo praktikuojantys katalikai).

Tėvas domėjosi Vydūnu, hinduizmu, budizmu, net ateizmu ir į mūsų, vaikų, religinį auklėjimą nesikišo. Tai buvo motinos reikalas. Tad viskas vyko tiesiog tradiciškai. Šešeriais metais vyresnė sesuo tapo net itin pamaldi: kasdieninė šv. Komunija, kas savaitė – išpažintis.

Bet tai jau „klebono Gronskio laikais“, labai artimai bendravusio su mūsų šeima, jau po klebono Bitės (pasirašinėdavusio Bittis) mirties, kurio geroko būta konservatoriaus. Mano brolis Pranas Laimutis, gimęs ir augęs Baisogaloje, krikštytas Palonuose. Bittis atsisakė krikštyti dviem vardais. Jokio „pagoniško“ Laimučio! Kūmams teko vežti Laimutį į Palonus, kur be jokių problemų brolis buvo pakrikštytas dviem (krikščionišku ir tautišku) vardais.

Man gimus, 1930, t. y. Vytauto Didžiojo metais, buvo leidžiama krikštyti vien Vytauto vardu. Tačiau Bittis atsisakė duoti vien „pagonišką“ (kaip jis sakė) vardą. Po užtrunkančių aiškinimųsi, klebonijai nenusileidžiant, tėvas visai atsisako mane krikštyti. Nežinau, iš kur pagaliau atėjo į kleboniją mintis nusileisti, krikštyti vienu vardu – Vytautas. Buvau jau turbūt daugiau kaip vienerių, nes krikštatevių pėsčias buvau nusivestas į bažnytelę. Tėvai laikė visa tai, tuos nesusipratimus, natūraliu dalyku (civilinės metrikacijos dar nebuvo). O klebonas tėvą (iš sakyklos!) gal ir už tai (už vaikų „nekrikštijimą“) yra titulavęs „bolševiku“...

Tėvas (ir motina) labai gerbė lenkų (ypač Lietuvos lenkų) kultūrą, abu mokėjo (nežinau, ar labai taisyklingai) lenkiškai, bet buvo „tautiškai susipratę“ lietuviai. Tam skyrė daug veiklos, laiko, lėšų. Bermontininkų ir Vilniaus (sostinės įguloje tarnavo ir mūšiuose dėl Vilniaus dalyvavo tėvo brolis) krizių metu tėvai paaukojo Lietuvos kariuomenei turėtą auksą, net sužieduotuvų žiedus. Tuo tarpu

Bittis (prisimenu tėvo „atsikertamą“ epiteta) esąs ne kas kitas, o – baisus tada žodis! – „lenkomanas“. Spalvinga, ar ne?

Tėvas, ilgus metus iki revoliucijos gyvenęs Rusijoje, Kazanėje, vėliau Kostromoje, gal net giedojęs cerkvės chore ar bent vaikščiodavęs į stačiatikių iškilmių pamaldas pasiklausti (kaip jis sakydavo) „žemo bosinio giedojimo“, – tėvas, jau pirmaisiais tarpukario metais grįžęs Lietuvon, Baisogalon, giedojo ir bažnytiniame chore (buvo stiprus „žemas bosas“: jei į repeticijas ar pamaldas nesusirinkdavo visi choristai, vargonininkas juokaudavo: Bložė yra, bosai ištempis). Tėvas buvo ir muzikantas, pažinojo natas, galėjo giedoti „tiesiog iš rašto“. Gaila, tėvas – po nesusipratimo dėl vaikų krikštų – nutolo nuo bažnyčios, nebegiedojo chore, iš viso vengė katalikų dvasininkų. Jam rūpėjo Mahatma Gandis (net išvaizdą ir drapanas kopijavo), Vydūnas. Pastarasis buvo net atvykęs į Baisogalą: pasimatyti, susipažinti (žinoma, ne vien su mano tėvu).

Buvau tik 12 metų, kai vienas pats (nieko nebuvo namie, o atbėgęs kažkas iš klebonijos pranešė: bitės spiečiasi!), taigi vienas pats susėmiau bičių spiečių. Didžiulį krutantį „kapšą“, kabantį klebonijos sode, kur stovėjo mūsų bitės. Bet tai jau buvo klebono Gronskio laikais, su kuriuo bičiuliuavomės.

Tėvas žuvo konclageriuose. Už pagalbą sužeistiesiems ir sergantiesiems (belaisviams, partizanams).

Kartais pagalvoju: gal, jei ne tos aplinkybės, jei tėvas nebūtų nutolęs nuo Bažnyčios, – gal tėvų šeima (ir net giminės) nebūtų patyrę tiek kančių (kalėjimai, tremtys, ligos, skurdas, netektys).

Atrodo, Jūsų kūryboje gana daug vietos užima religinis klodas. Kokią reikšmę Jūsų kūrinuose turi Šv. Rašto veikėjai, įvaizdžiai, motyvai, temos? Kokią funkciją jie atlieka?

Ačiū už Jūsų dėmesį kukliai mano kūrybai, už tai, ką pastebėjote, t. y. Šventraščio motyvus, kurie, anot Jūsų (gal tai dosnumas?), „gana daug vietos užima“. Tačiau pats turėčiau ir papriekaištauti sau, kad nepakankamai.

Tuo galėčiau ir baigti šį klausimą, tačiau (po svyravimų ir pergalojimų) vis dėlto šį tą pridursiu: apie minėtų temų ir motyvų „funkciją“, kaip Jūs sakote, mano (ir ne tik mano?) „eiliadirbystėje“.

Pirmiausia, anais laikais „sėmimasis iš Biblijos šaltinių“ buvo tam tikra nepriklausomybė, „mokslinio ateizmo“ nepaisymas. Antra, tai buvo tam tikro kultūros lygio liudijimas, ypač jei „temų ir motyvų“ niuansai – netikėti, nestandartiški, ne „papūgiški“. Drąsus, net rizikingai avangardiškas biblinės medžiagos naudojimas (kartais lyg ir ne vietoj) tarsi turėjo reikšti, kad visa asmenybė, jos gyvenimas – mintys, problemos, svajonės, net kasdienė buitį, juoba kūryba, ieškojimai, nekalbant apie meditacijas ir maldas – yra iki šaknų persmelkta minčių apie Dievą, grįsta tobulėjimu ir savęs ieškojimu per religiją. Transcendencija kūryboje, manding, yra jos tobulumo viršūnė, teikianti netikėtų (autorius nenumatytų, ne visai net suprantamų) galių.

XX a. literatūroje Dievas dažnai minimas kaip kultūrinis šifras. Ar tai nėra religija be Dievo, visų pirma žmoniškumo etika? Ar moralinės kategorijos neištirpdo pačios Dievo sampratos? Ar toks religijos supratimas Jums priimtinas?

Man tai (šiuo metu) gal ir nepriimtina. Nors praeityje (taip tiksliai, kaip Jūs, žinoma, nesuformuluodamas) kažką panašaus pripažindavau.

Dabar galvoju, kad vien dorovės kelias, atmetant patį Dievą („Dievas mirė“, ir panašiai), deja, nėra pakankamas. Pritariu Anthoniui de Mello, kad žmogus yra „besimeldžianti būtybė“; tatau vienas iš gražiausių (ir giliausių!) žmogaus apibūdinimų. Kontaktas su Dievu – per maldą, giesmę, ritualą, relig. muziką, apeigas – kaip ir priimto reglamento laikymasis – yra didelė paspirtis ir stimulus žmogui (ir jo

veiklai). Tatai tobulėjimo kelias. Didžiausia Dievo dovana žmogui yra laisvas – gyvenimo, tiesos ir kelio – pasirinkimas. Kasdien, kas valandą, kas akimirką – renkamės, o rinkdamiesi ir klystam, ir klumpam, ir vėl prisikeliam. Jėzus vengė fariziejų ir sadukėjų už jų nejautrumą, pasipūtimą, už, kaip dabar galėtume pasakyti, „davatkiškumą“. Kristus davė didžiausią meilės – visiems, net nusižengiantiems – pavyzdį.

Katalikų bažnyčioje stiprėja tolerancijos, pagarbos kitoms relig. tradicijoms dvasia (vis mažiau žilos kaip pasaulis ksenofobijos). Iš klystančiųjų galima ir pasimokyti. Visa tai, ką Jūs taip tiksliai suformulavote (apie XX a. literatūrą), galėjo atsirasti kaip atsvara religinės minties stagnacijai, pliuralizmo stokai. Gal tai – užsisklendimo rezultatas? Per didelio kategoriškumo. Iš abiejų pusių.

Svarbiausia – savo tradiciją (gyvenimo būdą) aukštinti veiklos ir elgsenos pavyzdžiu. Tobulėk, ir pasaulis tavo akyse tobulės.

Ar Jus yra paveikusi (ir kaip) avangardistinė, surrealistinė, absurdo literatūra ir menas? Kokių rašytojų sugestiją jaučiatės patyręs? Kokias idėjas, formas elementus manote iš jų perėmęs?

Tektų nagrinėti pačiam savo kūrybą. Tačiau jeigu ji nenusipelno deramo „specialiųjų tarnybų“ (atleiskite už pokštavimą) dėmesio, ar verta pačiam autoriui užsiimti tuo, kas galėtų panėšėti į savęs darinėjimą ar kirmėlių (darsyk atleiskite) šalinimą? Muštis į krūtinę? Kokią ir kurių rašytojų įtaką (paskolą) jaučiuosi patyręs (gavęs)? Irgi būtų sunkumų, nes (per 50 kūrybos metų) ir pats keičiausi, ir įtakų – iš įvairių, net prieštaringų mokyklų ir jų autoritetų – patyriau. Tektų įmanomai trumpinti sąrašą, aptariant tik (kaip matau, šie klausimai sukasi daugiau apie „formaliuosius“ dalykus?) pastarųjų dešimtmečių mano „nepastovumo stilistiką“ (taip drįsčiau sau plekštelti).

Mėginsiu išvardinti bent dešimtį didžiausių man (pabrėžiu, pastarųjų kelių dešimtmečių) „eiliadirbystės“ autoritetų: Walt Witman (Voltas Vitmenas), F. Garcia Lorca (F. Garsija Lorca), César Vallejo (Sėzar Valeiau), Oskaras Milašius, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Jose Marti (Chosė Marti) (tik verlibro eilėraščiai, t. y. knygos „Versos libres“), Henrikas Nagys (tik ankstyvieji rinkiniai, baigiant maždaug ties *Mėlynu sniegu*), Konstantinas Kavafis.

Iš Lietuvos (per pastaruosius dešimtmečius) įtakų lyg ir nepatyriau. Jeigu rastūsi analogijų bei panašumų, greičiau tai sutapimai arba net atvirkščia įtakos kryptis.

Atviravau daugiau dėl poetų. Tuo tarpu veikiamas buvau ir prozos, ir dramos, ir kinematografo, nekalbant apie muziką, dailę. Gal net „dideliau“ veikiamas!

Tęstūsi begaliniai vardijimai. Stabtelisiu ties 10-timi. Kafka, Dostojevskij, Proust (Prust), Mozart (Mocart), Bach, Bruegel (Briugel), van Gogh (van Gog), Čiurlionis, Tarkovskij (sūnus), Solženicyn (iš jo mokiausi drąsos ir tiesos).

Be abejo, neišvengiau klaidų vardindamas: o kur mano „dūšia“: Ad. Mickevičius, Lermontovas? Ir dar kai kas. Bet tai gal „ankstyvieji dešimtmečiai“.

Ko mokiausi? Ilga kalba. Pačios pavardės liudija tai, ką iš šių kūrėjų verta buvo perimti. Ritmo? (kaip bene svarbiausio – plačiąja prasme – meno elemento), vaizdo? fantazijos? (t. y. matymo), intonacijų (niuansų)? potekstės (daugiasluoksniškumo)? apčiuopiamumo (realybės)? pasąmonės (šnabždesio)? Kartu gal rūpėjo ne tiek pasimokyti, kiek pasitikrinti? Nes pagal Zeną: nėr prasmės mokytis, ko neatrandi pats. (Mokymasis tik atlenkia pirštus, kad atpažintum, ką turi saujoje.)

Kokią prasmę jūsų kūryboje turi tautosakiniai, folkloriniai, mitologiniai vaizdiniai? Ar tai labiau kaukė, priemonė estetiniam efektui sustiprinti, ar tai kartu ir Jūsų tikėjimas liaudies kūrybos turiniu, burtais bei prietarais?

Ačiū už svarbų klausimą.

Burtais ir prietarais netikiu. Tik turbūt gaubia mane (ir ne vien mane?) tam tikra „aureolė“. Kad ir „Švendubrės šamanas“. Ne itin žinau, kas yra šamanas. Kažkiek gal nutuokiu spėliodamas. Į mūsų autorius, su mokslingu susižavėjimu rašiusius apie šamanizmą, žiūrėdavau su atlaidžiu apgailestavimu: tai ne itin subtilios dvasinės kultūros lygis, įdomus tik besižavintiems egzotika. Tačiau yra ir rimtesnė problemos pusė: individai, praktikuojantys kitą tikėjimą, besidomintys kitomis relig. praktikomis, „vienos partijos – vienos tiesos“ akimis žiūrint, netolerantų gali būti apkalbami, įtarinėjami, o jų vardai „ornamentuojami“.

O „Bleiro ragana“? Atsimenate tą menamai dokumentinį filmuką? Žiūrėdamas galvojau: gal ji, ta „ragana“, kaimiečiams, protestantams, neįtikėjo, kad buvo – viena pati jų bendruomenėje – katalikė?

Nei Buda, nei Kristus magija neužsiiminėjo. Jų daromi stebuklai (ligonių išgydymas, mirusiųjų prikėlimas)ėjo tiesiog iš maldos, iš Aukščiausiojo malonės, iš mistinių Viešpaties galių.

Malda į Šventąją Dvasią (Rytuose – į Brahmaną ar net į Reiki), mano manymu, yra irgi malda į Vienuos Dievą (ne į Dievo „trečdalį“, menamai kylantį iš Šv. Trejybės). Galima galvoti: Šventosios Dvasios galia (indų Prana, japonų Reiki) yra to paties Dievo, Visagalio, beasmenis, „galybinis“, „energetinis“ aspektas.

Krikščionybėėjo teisingu keliu atsiribodama nuo prietarų, nuo magijos, pasikliaudama kontaktu su kuriuo nors Šv. Trejybės aspektų: malda į Dievą Tėvą (Absoliučioji Tiesa? Visatos Protas? Bhagavanas?), į Jėzų Kristų (Atma?), glūdintį kiekvieno, net nusikaltėlio (!) širdyje (mums, kiekvienam, tuo pačiu esant vienuos Kristuje, t. y. Paramatmoje) arba į Šv. Dvasią (Beasmenis Brahmanas, Prana, Reiki). Ją, Šv. Dvasią, Jėzus ir paliko (atsiuntė) vietoje savęs ir kuri, manding, dalyvauja visoje mūsų varganoje kasdienybėje: elgsenoje, kūryboje, net – smalsių ir nekantriųjų – burtuose (kaip išbandymas, vedžiojimas už nosies).

Palaima yra viena. Aukščiausiojo palaima. Per maldą, susikaupimą, meditaciją, „pasaulio“ atsižadėjimą, per nusizeminimą, dėkingumą, o ir per veiklą, už kurią nėra ir negali būti materialaus atlyginimo. Rojus, jis randamas jau čia, žemėje. Net vargstant ir kenčiant. Ramybė, transcendentinio ryšio būseną, visur ir visada pasitikint Juo, savo (liaudiškai tariant) Rūpintojėliu, į kurio rankas perduodam (kiek tai pavyksta) viską viską, juolab vargus, rūpesčius, t. y. praktišką gyvenimą. Atleiskite, įkvėpimo pagautas gal nukrypau per tiesiai. Grįžtu prie įdomios Jūsų temos.

Dėl folkloro „aplamai“ (tyčia naudoju šį žodį paprastų žmonių plačiai vartojama prasme, jų pamėgtą gal dėl to, kad jis skambesnis, lengviau ištariamasis, negu kalbos taisytojų siūlomas „apskritai“). Visose kalbose būna, kad žodžiai keičia savo prasmes, tikslindami, įvairindami, tobulindami vartosena. Plg. rusišką „voschiščatsia“: gali reikšti begalo žavėtis, o taip pat ir – bjaurėtis, piktintis. Mūsų kalba yra griežtokai kontroliuojama, viso to tikslas – budėti prie seno ir gražaus milžinkapio, protėvių palikimo, bet t. y. ir konservuoti? Nei italai, nei graikai nežaboja savo kalbos lotynų, sen. graikų kamanomis (nors tokių paskatų ir net kivirčių ten irgi būta).

Taigi dėl folkloro – galėčiau pridurti, kad tautosakoje mažiau individualiosios etikos šunkelių. Vyrauja socialinė etika. Dar daugiau: kosmogoninė etika. Gamta, metų laikai, ūkio darbai, kalendorinės apeigos, šeimos ir bendruomenės papročiai – visa tai tarsi duota nuo amžių ir iš aukščiau, ko būtent neretai stokoja individualioji mūsų etika (irgi estetika, taigi kūryba).

Rimvydas Šilbajoris rašo, kad Jūs „semitės didelėmis riešučiomis iš viso žmonijos surinkto turto lobyno ar iš šiukšlyno“. Ką Jūs siūlote skaitytojui tokiu daugialypiu kultūriniu ir istorinių realijų polifonišku srautu? Ar taip leidžiate patirti svarbiausias egzistencines ir dorines situacijas? Jeigu taip,

tai kaip jas būtų galima įvardyti?

Labai įdomus (laiku ir vietoje) septintasis Jūsų klausimas. Tačiau vėlgi bijau būti savo paties prokuroras ar advokatas. Be to, Jūs kažkur lyg ir atsakote į šį klausimą.

Jūsų poezijoje stiprus visuotinių kataklizmų pojūtis, atrodo, lemia žiaurų, dramatišką pasaulio suvokimą. Ar Jūsų poezijos žmogus nuskriaustas, pažemintas, prislėgtas yra dėl to, kad nesuranda pozityvių jėgų prieš tokios realybės alogiškumą?

Turbūt taip ir yra, kaip Jūs spėjate.

Aš tiesiog sakyčiau: toks, deja, gyvenimas. (Tam tikro lygio supratimu.)

Net tobulas būdamas (atsiprašau už tokius įtartinus brūkštelėjimus), savo kūrybai, ko gero, rinkčiausi nelaimėlių lemtį, atjautą. Apie juos, apie pažemintuosius ir nuskriaustuosius, sukasi mano širdis ir mintys. Atjausti, suprasti. Ir įsisąmoninti (turint galvoj ir savo paties patirtį): žmogus (ir tauta?) pats save baudžia, nemokėdamas rasti ar atstumdamas Dievo palaimą.

Ar šiuolaikinėje lietuvių literatūroje ir apskritai kultūroje tebėra ryšys tarp religijos ir kūrybos? Kokios jų sąveikos ribos? Ar tikėjimas reiškia kurti ir religinę literatūrą?

Taip, sąsajų tarp religijos ir kultūros pasigendu. Anksčiau ryšys buvo natūralesnis: tiek Indijoje, tiek islamo kraštuose, tiek, tarkim, viduramžių Europoje. To, aiman, nebėr. Gailėkis nesigailėk, yra kaip yra. Kultūra veržiasi tapti bendrųjų idealų (madų?) reiškėja, „trinkti galvas“ žmonėms, gal net žmonijai. Kaip tada su religinėmis (susiskaldžiusiomis) bendruomenėmis? Ar visus žavės, tarkim, herojinis kūrinys apie savižudį, kurio siela kyla į dausas iš po nieko dėtų žmonių, – lavonų – krūvos?

Būtinai transkonfesinis pakantumas, tradicijų pliuralizmas, tolerancija (plg. JAV, Japonija, Vokietija, Indija, deja, tai ne itin katalikiškos šalys). Toleruotinas ir ateizmas, jei jis neekspansyvus, pripažįstantis dorovės normas, kultūros tradicijas.

Nes kultūra (menas) bando (atėjo tas laikas!) apimti žmogaus ir pasaulio vienuvą, esmę. Ir dar pridurčiau: vargu ar ji, tarkim, globalinė kultūra, beturi vienokios ar kitokios grynai religinės paskirties. Didžiaja dalimi kultūra (menas) yra universalesnė už vieną ar kitą religiją.

Yra ir kitas aspektas. Ar religija yra vien moralinių tabu sistema? O apeigos? praktikos? technikos? Jos juk – didžiaja dalimi – panašios arba net tos pačios – labai pozityviai veikia: tiek fiziškai, tiek dvasiškai. Lengvai perimamos (ir prarandamos!) Kaip kad gresinama prarasti (pas mus) savaitiniai arba priešvėlykiniai-prieškalėdiniai pasninkai, rožančiaus kalbėjimas, susilaikymai (ypač nuo – itin žalingo! – gyvenimo pleškinimo „semiantis pilnomis rieškutėmis“).

Šiuolaikinė medicina, sukaupusi tiek patirties ir atradimų (ypač farmacijos srityje), turėtų perimti ir mūsų civilizacijos sąlygoms pritaikyti žmonijos kultūros lopšio – Indijos, Tibeto, Kinijos, islamo pasaulio – gydomąsias praktikas, pačios gamtos „išrastus“ gydymo būdus, sveikatingumo principus, t. y. pripažinti *ajurvedinį gydymą*: su visomis vaistažolių, tam tikrų „gydančių vietų“, t. y. piligrimystės, patirtimis, relig. atnašavimų, ritualų poveikiu vad. stebuklingiems pasveikimams. O maldos? palaiminimai? palinkėjimai? O mitybos etika ir estetika? O gyvensenos askezė, tarkim, vienuolių? dvasininkų? piligrimų? atgailautojų? Medicina ir mokslas visa tai (prancūzų ir rusų revol. poveikis?) „nurašo į išlaidas“, geriausiu atveju laiko tik psichologiniu poveikiu.

Man visa tai rūpi. Tai ateities mokslo, manding, dirvonai. O kol kas – virtuali medžiaga kūrybai: aktuali, problemiška. Galbūt tragiška. Gyvenimas – koks jis yra. Meninė kūryba, ji liudija jį. Ir čia, jei

autorius įžvalgas, rizikingas („akiplėšiškas“)… Na, net ir gražiausia religija, laikų ir amžių veikiamą, gali tapti ir… apsnūdėliška, savigrožiška. Ir religijos patiria išmėginimus: per puikybę, prisiskaitėliškumą etc. Arba atvirksčiai (islamo atvejais), nuslystama į „fundamentalią“ balą.

Religija meno kūrinys – tik medžiaga, tik tam tikros žmogaus problemos. Estetinis poveikis čia svarbesnis už religinį. Nors ne visada. Bet tai jau taikomoji paskirtis?

Kažkaip apylanka sukdamas lyg ir atsakiau (kiek nutuokdamas, tiek ir klysdamas) į Jums (ir man) rūpimus klausimus. Bieka tik… Taip, tik – kas gi ta religinė literatūra? Man ji – ir Šventojo Tėvo pamokslai, ir teologijos mokslo klasika. Ir lyginamosios (tarpkonfesinės) teologijos keliai ir klystkeliai. Tai mano arklukas. „Ėjimas žirgu“.

Ar Jums pačiam šiais laikais krikščioniškas tikrovės aiškinimo, interpretavimo, perkeitimo būdas dar aktualus? Kokia šiuolaikinio rašytojo, poeto socialinė paskirtis? Ar jis gali ir kaip įtakoti visuomenę?

Labai aktualus. Tačiau – ne vienintelis. Tam, kad tikrai tikėčiau, turiu ir abejoti. Ir tikrintis. Ir lyginti su kitomis religijomis. Taigi „Tomas Netikėlis“.

Krikščioniškas tikrovės aiškinimas. Tačiau ir jis – per ištisus du tūkstantmečius – argi buvo lygiai toks pat, tas pat? Akcentai keitėsi, pritardami ar oponuodami laiko dvasiai. Dabar krikščionybė – ačiū Dievui, o ir popiežiui Jonui Pauliui ir jo bendraminčiams, – ji aktualizuoja, naujais aspektais gražina tikėjimą prie Jėzaus, t. y. prie ištakų, o taip pat – naikina prieštaravimus („prarajas“) tarp krikščionybės ir kitų religijų. Tuo krikščionybė tampa (ar gali tapti) globaline „lydere“. Tuo ji – per ekumenizmą, pagarbą kitiems tikėjimams, per permainas ir reformas – vėl patraukli, aktuali, įdomi. Nedrįstu čia vardinti, ko tikiuosi, ko laikiu iš krikščionybės (tiesa, rodos, kažkiek ir prasitariau: ne tiek pasmerkimo, kiek toleravimo).

O gal vertėtų ir prasitarti. Buda neleido savo pasekėjams vartoti alkoholio, Mahometas – taip pat. Gal dėl to jų mokymų, t. y. doktrinų, bendruomenės tebelaikomos jaunomis civilizacijomis (anot įžvalgaus kultūrologo Antano Andrijausko). Jehovos liudytojai taip pat griežti alkoholio ir kt. kvaišalų atžvilgiu. Krikščionybė, deja deja, ta prasme nėra itin kategoriška: ragina tik nepersigerti, nepersivalgyti. Manau, kad akcentai turėtų būti griežtesni. Linkėčiau, kad vegetarizmas, t. y. atsisakymas maitintis gyvų būtybių palaikais (ten, kur augalinio maisto yra pakankamai), galėtų būti laikomas doroviniu privalumu, tam tikro dvasinio tyrumo požymiu. Pamokymais, pabarimais, paaikškinimais pasaulį nelengva pataisyti. Jis, t. y. šiuolaikinė vad. civilizacija, vis rizikingiau balansuoja, anot rašytojo filosofo Jono Mikelinsko, ties praraja.

Kristus atšaukė „avinėlio puotą“, t. y. aukojamo gyvulio skerdienos vaišes (pagerbiant svečių ar pažymint religines iškilmes). Jis kukliai laužė ir dalino neraugintą duoną (paplotelį), pilstė vynuogių sultis (tiesa, tai buvo vynas, bet kitokio tada konservavimo būdo nebuvo, o vyko tai – pavasarį, kai dar vaisių nėra, nori nenori – vynas).

Apie tai kalbu, nes nepamirštu, kiek per 36 abstinencijos metus patyriau ir priekaištų, ir įkalbinėjimų: ir kunigai esą per pamaldas mažumėlę išgeria, ir Jėzus ir apaštalai vynu ragaudavę, o Kanoje, vestuvėse, Kristus net vandenį vynu pavertęs! (Tiesa, jis tai darė, drįsčiau pridurti, nenoriai, Marijos primygtinai įkalbinėjamas, gelbėdamas į keblią situaciją patekusius jaunuosius, šeiminkus). Šiurpu, kai merdintis hedonizmas grindžiamas krikščionybės aušros skaistumu.

Dabar, t. y. globalizacijos, ekumenizmo laikais, gal nebebūtina smerkti disidentus, atskalūnus, juoba atskirti nuo Bažnyčios, prakeikti (anatema). Tačiau kaip tada? Visiškai nereaguoti? Ne, prašom: yra apgailėstavimas, nepritarimas, malda už klystančiuosius, už tradicijų laužytojus. O gal net – vien stebėjimas, supratimas, tiesos kelio linkėjimas? Nes, kita vertus, prakeikimas, juoba neteisingas, teigia

Vedos, nepraeina be pėdsakų nei prakeiktajam, nei prakeikėjui.

Prasitardamas dėl rašytojo socialinės paskirties, drįsčiau sakyti: nežinau. Tai kiekvieno asmeninis reikalas. Kas darbai, kūryba, kas gyvenimo pavyzdžiu, kas „kalbančiomis galvomis“, kas kibia žurnalistika – kiekvienas kažkuo, kažkiek, kažką veikia, t. y. įveikia, pirmiausia – save patį.

Atsakinėta: 2001 m. liepos, rugpjūčio mėn. Vytauto Bložės prašymu kalba netaisyta.

Tikėti ir rašyti, 21 šiuolaikinis lietuvių rašytojas apie tikėjimą, kūrybą ir save, sudarė Gediminas Mikelaitis, Vilnius: Aidai, 2002, p. 23 – 39.